

Przemysław Waingertner

PRZEDMOWA

Dzieje Europy Środkowo-Wschodniej na przestrzeni ostatnich kilkunastu wieków ukazują nam obraz intensywnych przemian politycznych, społecznych i kulturowych. Faktem jest, że na obszarze tym przenikały się różnorodne prądy cywilizacyjne, zarówno te o charakterze religijnym, politycznym, jak i kulturalnym. Specyficzna mozaika etniczna Europy Środkowo-Wschodniej przyczyniła się do tego, że region ten stał się miejscem ożywionej wymiany kulturalnej i źródłem oryginalnych rozwiązań politycznych (wystarczy wspomnieć wyjątkowy w swym charakterze ustrój Rzeczypospolitej Obojga Narodów), lecz również teatrem licznych i niekiedy niezwykle intensywnych konfliktów zbrojnych.

W bogatej historii Europy Środkowo-Wschodniej wiek XX odgrywa rolę szczególną. W tym okresie – naznaczonym piętnem dwóch wojen światowych oraz powstaniem i upadkiem systemów totalitarnych, ale również charakteryzującym się dynamicznym rozwojem technologicznym – doszło do głębokiego przeobrażenia życia społecznego w skali całego globu. Europa Środkowo-Wschodnia została szczególnie ciężko doświadczona traumatycznymi wydarzeniami tego okresu, pozostając obszarem frontowym zarówno konfliktów militarnych, które doprowadziły do kilkukrotnego przeobrażenia mapy Starego Kontynentu, jak i konfliktów ideologicznych, dla których katalizatorem był rozwój nazizmu w Niemczech oraz sowieckiego komunizmu.

Z perspektywy polskiej wiek XX był czasem burzliwych przemian. Upadek mocarstw zaborczych w efekcie I wojny światowej umożliwił restytucję polskiej państwowości. Odbudowane państwo polskie nie miało jednakże optymalnych warunków do rozwoju, nieustannie zmagając się z wyzwaniami generowanymi przez światową sytuację ekonomiczną oraz problemami wewnętrznymi, by ostatecznie – po zaledwie dwóch dekadach – stać się pierwszym frontem największego konfliktu zbrojnego w dotychczasowej historii ludzkości. Zakończenie II wojny światowej, choć Polska znalazła się w gronie zwycięskich aliantów, przyniosło utratę suwerenności państwa polskiego, które znalazło się w klinchu

sowieckiej dominacji. W ostatnich dekadach XX w. nastąpił jednak zmierzch potęgi Związku Socjalistycznych Republik Sowieckich, a przeprowadzona w Polsce w sposób pokojowy transformacja państwa w republikę o demokratycznym systemie rządów doprowadziła do ponownego sojuszu z państwami zachodnimi, co zostało przypieczętowane poprzez przyjęcie Polski, Czech i Węgier do Organizacji Traktatu Północnoatlantyckiego w 1999 r.

Prezentujemy czytelnikowi monografię pióra kilku autorów, która stanowi swoiste kompendium zawierające informacje na temat miejsca i roli Polski w Europie Środkowo-Wschodniej w XX w. oraz ich polskich wizji. Publikacja ta stanowi – w zamyśle jej pomysłodawców i autorów – uzupełnienie serii wydawniczej *Polska a Europa Środkowo-Wschodnia w XX wieku*. Składają się na nią monografie wieloautorskie: 1) *Ład wschodnioeuropejski w polskiej myśli politycznej w XX wieku*, 2) *Polska wobec południowych sąsiadów w Europie Środkowo-Wschodniej w XX wieku* oraz 3) *Polska w Europie Środkowo-Wschodniej w XX wieku. Aspekty gospodarcze*.

W niniejszej monografii zamieszczone zostały trzy teksty. Pierwszy z nich to analiza dra Karola Dziudy *Badania nad wizją roli Rzeczypospolitej w Europie Środkowo-Wschodniej w polskich koncepcjach geopolitycznych, gospodarczych i cywilizacyjno-kulturowych w XX wieku. Założenia, zakres i uwarunkowania*. Kolejny to studium autorstwa dra Michała Andrzejczaka *Stan badań nad problematyką wizji roli Polski w Europie Środkowo-Wschodniej w XX wieku*. Natomiast autorką ostatniego tekstu, *Kultura polska jako aspekt odrodzenia i niepodległości państwa polskiego w pierwszej połowie XX wieku*, jest dr Karolina Wolska-Pabian.

Pierwszy z prezentowanych szkiców wskazuje na uwarunkowania historyczno-społeczne oraz międzynarodowe, które winny zostać uwzględnione przez badaczy rozpoczynających lub kontynuujących swoją naukową przygodę w zakresie tematyki perspektyw rozwoju roli Polski w regionie w XX w. Uwarunkowania te legły również u fundamentów wdrażanego projektu badawczo-naukowego, którego rezultatem jest wspomniana wyżej seria wydawnicza. Tekst ten stanowi więc swoisty przewodnik po zagadnieniach, z jakimi może się zmierzyć badacz koncentrujący się w swojej pracy bądź teorii na roli Polski w Europie Środkowo-Wschodniej postrzeganej z punktu widzenia polskich myślicieli i w ujęciu wielopłaszczyznowym, z perspektywy relacji międzynarodowych, historii tych relacji, kultury czy z uwzględnieniem aspektów gospodarczych.

Autor drugiej z analiz omawia stan badań nad rodzimą myślą polityczną XX w. Podejmuje także próbę ustalenia, w jakim stopniu wyniki tych dokonań odpowiadają realizacji zagadnienia koncepcji roli Polski w Europie Środkowo-Wschodniej w tym okresie. W artykule znajdujemy odniesienia do obszernej literatury traktującej zarówno o refleksji gospodarczej, geopolitycznej, jak i cywilizacyjno-kulturowej na przestrzeni dziejów. Zwrócono uwagę na rozwój dziedziny badań

nad rodzimą myślą polityczną niemal we wszystkich jej kategoriach. Przegląd literatury stanowiącej pogłębioną analizę rzeczzonej tematyki Autor rozpoczyna od opracowań o charakterze ogólnym, następnie przechodzi do opracowań monograficznych, porządkując je według klucza kategorii myśli politycznej oraz proveniencji ideowej podmiotu tej myśli. W tekście podkreślono także duże osiągnięcia w badaniach nad polską myślą polityczną, jak również wskazano zagadnienia wymagające dalszego pogłębionego wysiłku badawczego.

Ostatni ze szkiców przedstawia zarys problematyki rozwoju różnych sfer szeroko rozumianej kultury w warunkach odrodzonego państwa polskiego. Introdukcję do tego zagadnienia stanowi tematyka stanu polskiej kultury w okresie zaborów, poprzedzona krótkim wprowadzeniem dotyczącym sytuacji polityczno-kulturowej na ziemiach polskich na przełomie XIX i XX w. na tym tle. Autorka tworzy narrację uwzględniającą kwestię nowych poglądów na sztukę, których rozkwit pod koniec XIX w. oddziaływał również na polskich intelektualistów. Przedstawia obraz Galicji, obszaru stanowiącego istotny komponent historii polskiej kultury, wreszcie wymienia miejsca, gdzie następował największy rozwój kulturalno-artystyczny w pierwszych dekadach XX w. W tej części wywodu Autorka porusza także zagadnienie kultury i sztuki w Warszawie. Jeśli idzie o kulturę dwudziestolecia międzywojennego, skupia się na trzech obszarach tematycznych. Są to: 1) kultura i sztuka po odzyskaniu niepodległości; 2) kultura i instytucje kultury w II RP; 3) prasa, radio, film, teatr, literatura oraz osiągnięcia artystyczne w dwudziestoleciu międzywojennym. Na zakończenie swojego artykułu Autorka pisze o jednostkach archiwalnych i muzealnych, co stanowi swoistą wskazówkę szczególnie dla młodych badaczy.

Ponadto do publikacji zostały dołączone: obszerna bibliografia oraz noty biograficzne autorów.

Opracowanie to stanowi jeden z rezultatów projektu badawczego *Elektroniczna platforma transferu wiedzy i zasobów źródłowych: Wizje roli Polski w Europie Środkowo-Wschodniej w koncepcjach geopolitycznych, gospodarczych i cywilizacyjno-kulturowych w XX w.* Obejmuje on – obok innowacyjnej, elektronicznej platformy edukacyjnej EPTW zawierającej szeroki katalog zbiorów słownikowo-źródłowych – publikację również szeregu analiz dotyczących polskiej refleksji politycznej i ładu w regionie Europy Środkowej i Wschodniej. Projekt realizowany jest z myślą o wykorzystaniu publikowanych wyników badań przez pracowników naukowych i studentów, ośrodki oświatowe, instytucje pozarządowe prowadzące działalność naukowo-badawczą oraz edukacyjną, wreszcie przez przedstawicieli administracji publicznej czy środowisk opiniotwórczych.